

Державний торговельно-економічний університет
Кафедра публічного управління та адміністрування

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Студентки 4 курсу, 18 групи,
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
освітньої програми «Публічне
управління та адміністрування»

Тарасенко
Марина
Сергіївна

(підпис студента)

Науковий керівник
к.е.н., доцент

Лазебна
Ірина
Василівна

(підпис керівника)

Гарант освітньої програми
к. держ.упр.

Динник
Ірина Петрівна

(підпис гаранта)

Київ 2023

Державний торговельно-економічний університет

Факультет економіки, менеджменту та психології

Кафедра публічного управління та адміністрування

Освітній ступінь: бакалавр

Спеціальність: публічне управління та адміністрування

Освітня програма: публічне управління та адміністрування

Затверджую

Зав. кафедри _____

«30» грудня 2022 р.

Завдання

на випускн кваліфікаційну роботу студентіві

Тарасенко Марині Сергіївні

Тема випускної кваліфікаційної роботи: **«Впровадження дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти»**

Затверджена наказом ректора від «26» грудня 2022 р. № 3711

1. Строк здачі студентом закінченої роботи: 12.05.2023

2. Цільова установка та вихідні дані до роботи

Мета дослідження - розкрити та проаналізувати роль дистанційного навчання у сучасній сфері закладів загальної середньої освіти й окреслити місце дистанційного навчання в майбутньому.

Об'єкт дослідження – процес впровадження дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти України.

Предметом дослідження є теоретичні положення та практичні рекомендації до удосконалення дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти України.

3. Зміст випускної кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом):

РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.

1.1. Сучасний стан та тенденції розвитку дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти в Україні

1.2. Аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на впровадження дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти

РОЗДІЛ 2. УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОСВІТИ ЩОДО РОЗВИТКУ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

2.1. Проблеми забезпечення якісного дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти

2.2. Розроблення заходів удосконалення дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ
ДОДАТКИ

5. Календарний план виконання роботи

№ пор.	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		за планом	фактично
1	Визначення напрямку дослідження та затвердження теми випускної кваліфікаційної роботи	До 24.11.2022	24.11.2022
2	Складання плану та підготовка індивідуального завдання для виконання випускної кваліфікаційної роботи	До 30.12.2022	30.12.2022
3	Представлення на рецензування науковому керівнику рукопису першого розділу випускної кваліфікаційної роботи	До 20.03.2023	20.03.2023
4	Представлення на рецензування науковому керівнику рукопису другого розділу випускної кваліфікаційної роботи	До 20.04.2023	20.04.2023
5	Представлення закінченої випускної кваліфікаційної роботи	До 10.05.2023	10.05.2023
6	Підготовка письмового відгуку на випускну кваліфікаційну роботу	До 10.05.2023	10.05.2023
7	Зовнішнє рецензування випускної кваліфікаційної роботи	До 12.05.2023	12.05.2023
8	Проведення попереднього захисту випускних кваліфікаційних робіт	12-05. 17.2023	12-05. 17.2023
9	Вирішення питання про допуск випускної кваліфікаційної роботи до захисту	До 22.05.2023	До 22.05.2023
10	Направлення випускної кваліфікаційної роботи із зовнішньою рецензією у ЕК для захисту	За графіком	За графіком

6. Дата видачі завдання «30» грудня 2022 р.

7. Науковий керівник випускної кваліфікаційної роботи Лазебна І.В.

(прізвище, ініціали, підпис)

8. Гарант освітньої програми Динник І.П.

9.Завдання прийняв до виконання студент Тарасенко М.С.

(прізвище, ініціали, підпис)

10.Відгук наукового керівника випускної кваліфікаційної роботи:

Випускна кваліфікаційна робота написана на актуальну тему. Пандемія коронавірусу вже змусила всіх освітян адаптуватись та перелаштувати свою роботу на дистанційний режим. Втім війна в Україні привнесла нові виклики – руйнування шкіл, вимушено переселені учні та педагоги, які навчаються і працюють у нових для себе школах по всій Україні та за її межами, “випадання” з освітнього процесу окремих дітей та цілих класів через повітряні тривоги, бойові дії та інші причини, пов’язані з війною.

В роботі розкрито сучасний стан та тенденції розвитку дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти в Україні. Проведено аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на впровадження дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти. Визначено проблеми забезпечення якісного дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти. Розроблено заходи удосконалення дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти і структуровано їх в 4 блоки.

Але в роботі також були присутні деякі недоліки: в темі необхідно писати чітко про дистанційне навчання у закладах загальної середньої освіти – а в роботі загалом про дистанційну освіту. Збільшити посилання на літературу. Література не по вимогах зроблена і має бути за останні 5 років. Оформлення не відповідає вимогам. Як оформлювати рисунки і таблиці прописано в метод. рекомендаціях. Робота має бути написана на 30 сторінок, а не на 70.

Зауваження по роботі були усунуті. В цілому робота виконана відповідно до вимог, у повному обсязі, допускається до захисту і заслуговує на позитивну оцінку.

Науковий керівник випускної кваліфікаційної роботи _____ (підпис, дата)

Відмітка про попередній захист Динник Ірина Петрівна _____ (підпис, дата)

11.Висновок про випускну кваліфікаційну роботу:

Випускна кваліфікаційна робота студента Тарасенко М.С. _____
(прізвище, ініціали)

може бути допущена до захисту екзаменаційній комісії.

Гарант освітньої програми: Динник І.П. _____
(підпис)

Завідувач кафедри: Новікова Н.Л. _____
(підпис)

«12» травня 2023 р.

ЗМІСТ

5

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	
1.1. Сучасний стан та тенденції розвитку дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти в Україні	5
1.2. Аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на впровадження дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти	12
РОЗДІЛ 2. УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОСВІТИ ЩОДО РОЗВИТКУ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	19
2.1. Проблеми забезпечення якісного дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти	19
2.2. Розроблення заходів удосконалення дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти	23
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	29
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Одним із пріоритетних завдань загальноосвітнього навчального закладу визначено оволодіння учнями сучасними комп'ютерними програмами, розвиток у них умінь пошуку інформації на електронних носіях та в мережах, підвищення якості освіти.

За останній час роль дистанційного навчання у сфері освіти зросла та вийшла на новий рівень. Це має вплив на подальший розвиток української системи освіти, адже певні елементи дистанційної освіти мають великі перспективи щодо їх впровадження у шкільну систему майбутнього. Формат дистанційної освіти як альтернативної форми здобуття освіти під час епідемії COVID-19, військового стану, виклики і проблеми, з якими стикаються учасники навчального процесу та переваги, які має онлайн-навчання, як окремий дослідницький проєкт системно не вивчалися.

З огляду на це, *актуальність* даної роботи зумовлена потребою у зборі даних про організацію дистанційного навчання у закладі загальної середньої освіти в Україні та його значення у системі української освіти і аналізі одержаних даних.

Мета дослідження – розкрити та проаналізувати роль дистанційного навчання у сучасній сфері закладів загальної середньої освіти й окреслити місце дистанційного навчання в майбутньому.

Відповідно до теми та мети дослідження визначено основні завдання кваліфікаційної роботи:

- вивчити сучасний стан та тенденції розвитку дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти в Україні.
- дослідити аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на впровадження дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти
- визначити проблеми забезпечення якісного дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти.

- запропонувати заходи удосконалення дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти.

Об'єкт дослідження – процес впровадження дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти України.

Предметом дослідження є теоретичні положення та практичні рекомендації до удосконалення дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти України.

У ході роботи використано такі методи: історико-педагогічний і системний аналіз та узагальнення; хронологічно-проблемний; метод аналізу та синтезу; метод соціологічного опитування шляхом анонімного онлайн-анкетування.

Наукова новизна даної роботи полягає в тому, що вперше з'ясовано роль дистанційної освіти у закладах загальної середньої освіти під час кризових ситуацій (у зв'язку із пандемією та військовим станом);

У ході роботи досліджено етапи становлення дистанційної освіти в Україні, з'ясовано яким чином відбувається організація дистанційного навчання у сучасних школах, проаналізовано сприйняття навчання онлайн українськими учнями та їх батьками.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані для вдосконалення системи дистанційної освіти як альтернативної форми навчання під час надзвичайних ситуацій, для визначення вектора перетворень, які необхідні існуючій шкільній системі.

Структура роботи. Робота складається зі ступу, двох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 36 сторінок, з них основного тексту – 25 сторінок. Список використаних джерел налічує 50 найменувань. В роботі міститься 6 таблиць, 3 рисунка.

РОЗДІЛ 1

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

1.1. Сучасний стан та тенденції розвитку дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти в Україні

За останні роки в Україні вже зроблено перші істотні кроки в розповсюдженні дистанційної освіти. Дистанційна освіта була визначена як окрема форма освіти в Законі України «Про освіту» [38], розроблена і затверджена «Концепція розвитку дистанційного навчання в Україні» [22], а пізніше й «Положення про дистанційну освіту» [41], які регулюють права та обов'язки учасників навчального процесу. Тим часом проводиться значна робота з акредитації дистанційних програм і державного визнання дипломів, отриманих за такою формою навчання. Сучасні інновації у сфері цифрового простору ставлять нові складні завдання. Вони стосуються креативної педагогіки, сучасної методики, адміністративного управління і фінансування, забезпечення якості навчання, права інтелектуальної власності і інші аспекти.

Грунтуючись на розробках, поданих у працях, серед яких необхідно відмітити: Дмітренко П.В., Васильченко Л.В., Биков В.Ю., Кухаренко В.М., Кузьмінський А.І., Яценко Г.Ю., Федорук П.І. та ін., визначено, що залежно від змісту, у них були розкриті питання дистанційної освіти та її організації у вищій школі. Але наразі, в кризових ситуаціях, дистанційна освіта закладів загальної середньої освіти потребує глибокого дослідження.

Так, Васильченко Л.В. стверджує, що дистанційне навчання - це «нова організація освітнього процесу, що базується на принципі самостійного навчання студента. Середовище навчання характеризується тим, що учні в основному, а часто і зовсім, віддалені від викладача в просторі і (або) в часі, в той же час студенти мають нагоду у будь-який момент підтримувати діалог за допомогою засобів телекомунікації» [6].

Науковий інтерес до окресленої проблеми зумовлений її актуальністю в сучасній освітній системі, де відсутнє єдине тлумачення поняття «дистанційне навчання», що дозволило розглянути трактування, інші від існуючих.

На думку, Яценко Г.Ю., дистанційне навчання - це «новий спосіб реалізації процесу навчання, заснований на використуванні сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, що дозволяють здійснювати навчання на відстані безпосередньо, без особистого контакту між викладачем і особою, що вчиться» [8].

Кухаренко В.М., вказує - дистанційне навчання – це «систематичне цілеспрямоване навчання, яке здійснюється на деякій відстані від місця розташування викладача. При цьому процеси викладання і вивчення розділені не тільки в просторі, але і в часі» [20].

Кризова ситуація через пандемію COVID-19 та воєнні дії змусили заклади освіти використати дистанційну форму навчання. Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30.04.2013 № 703/23235 та відповідно до змін до положення про дистанційне навчання, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 14.07.2015 № 761 «Про затвердження Змін до Положення про дистанційне навчання», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30.07.2015 за № 923/27368, технології дистанційного навчання можуть використовуватися учасниками освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти (через мережу Інтернет) проводячи заняття, тобто: участь в конкурсах, інтернет-проектах, консультаціях та інш., використовуючи комп'ютерні пристрої, смартфони. планшети тощо.

Дистанційне навчання побудоване на функціях, відповідно до пункту 3 статті 37 Закону України «Про повну загальну середню освіту», покладено на керівника закладу освіти[39], і вказано, що «засновник зобов'язаний забезпечити утримання та розвиток заснованого ним закладу освіти, його матеріально-технічної бази на рівні, достатньому для виконання вимог

державних стандартів, ліцензійних умов провадження освітньої діяльності у сфері загальної середньої освіти, вимог трудового законодавства, оплати праці педагогічних та інших працівників, охорони праці, безпеки життєдіяльності, пожежної безпеки тощо» [39].

Однією з найважливіших завдань, які на сьогоднішній день стоять перед системою освіти, є урахування індивідуальних особливостей кожного учня. Одним із інструментів, які могли б сприяти вирішенню даної задачі, є застосування дистанційних освітніх технологій

Дистанційне навчання в закладі загальної середньої освіти має бути організоване таким чином, щоб надати можливість здобувачів освіти використати право на якісну освіту відповідно до можливостей, здібностей, враховуючи інтереси, потреби, стан здоров'я, не зважаючи на соціальний і майновий стан та інші обставини (місця проживання чи перебування), які заважають відвідувати заклад освіти. (Додаток В) [33].

Основою організації дистанційного навчання є поєднання та використання різних спеціальних технологій освіти і технічних засобів для зв'язку та передаванні інформації для сучасних методик навчання. Для організації дистанційного навчання необхідне системотехнічне обладнання та забезпечення закладу загальної середньої освіти [33].

Для технічного забезпечення системою дистанційного навчання в закладі загальної середньої освіти використовуються:

по перше, це - програмне забезпечення загального та спеціального призначення (зокрема й для осіб з особливими потребами), яке має бути ліцензійним або побудованим на програмних продуктах з відкритими кодами;

по друге, це - персональні комп'ютери, сервери, джерела безперебійного живлення, обладнання для відеоконференцзв'язку тощо, що забезпечують розроблення, накопичення та ефективне використання електронних освітніх ресурсів, управління освітнім процесом та навчальну взаємодію між суб'єктами дистанційного навчання в синхронному та асинхронному режимах (Додаток Б);

по третє, це - технічна/сервісна підтримка для забезпечення безперервної роботи платформи дистанційного навчання, що надається фахівцями у сфері цифрових технологій;

по четверте, це - інформаційно-комунікаційне забезпечення із пропускнуою здатністю каналів, що надає суб'єктам дистанційного навчання цілодобовий доступ до електронних освітніх ресурсів для реалізації освітнього процесу в синхронному та асинхронному режимах. Підключення до мережі Інтернет рекомендовано зі швидкістю не менше 100 Мбіт/с із використанням оптоволоконних технологій; електронні освітні ресурси з навчальних предметів (інтегрованих курсів), необхідні для забезпечення дистанційного навчання[33].

Крім того, до переваг дистанційного навчання можна віднести й такі характерні риси як гнучкість, модульність, технологічність, відновлення ролі вчителя, підвищення мотивації й самоорганізації учнів.

Основні риси дистанційного навчання, що розглядаються у закладі загальної середньої освіти можна систематизувати наступним чином (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Основні риси дистанційного навчання у закладі загальної середньої освіти

Риси	Характеристики
гнучкість	здобувачі освіти, які одержують знання, використовуючи дистанційне навчання, не відвідують регулярних занять, а вчать в слушний час і зручному місці, за зручною для них програмою
паралельність	навчання здійснюється одночасно з професійною діяльністю (або з навчанням за іншими спеціальностями), тобто без відриву від виробництва або іншого виду діяльності
велика аудиторія	одночасне звернення до навчальних ресурсів великої кількості здобувачів, спілкування за допомогою телекомунікаційного зв'язку (відеоконференцій) здобувачів освіти між собою і з викладачем
економічність	ефективне використання навчальних площ і технічних засобів, концентроване і уніфіковане представлення інформації, використання і розвиток комп'ютерного моделювання приводять до зниження витрат на підготовку учнів
технологічність	використання в навчальному процесі нових досягнень інформаційних технологій, які допомагають учню стати членом світового інформаційного простору
позитивний вплив на учня	підвищення творчого й інтелектуального потенціалу здобувачів освіти за рахунок самоорганізації, прагнення до знань, використання сучасних інформаційних технологій, уміння самостійно ухвалювати відповідальні рішення
якість	якість дистанційного навчання не поступається якості очній формі навчання, оскільки для підготовки дидактичних засобів залучається кращий викладацький склад і використовуються найсучасніші навчально-методичні матеріали

Джерело: складено за матеріалами [12,13]

Так як особливості дистанційного навчання недостатньо досліджені, нами зроблено спробу систематизації суб'єктів дистанційного навчання взагалі та відокремлення суб'єктів, що пов'язані з закладами загальної середньої освіти (табл.1.2).

Таблиця 1.2
Взаємодія суб'єктів освітнього процесу з використанням дистанційного навчання

Ознака класифікації	Суб'єкти, пов'язані з закладами загальної середньої освіти	Суб'єкти, притаманні для всіх рівнів освіти
За роллю в дистанційному навчанні	Міністерство освіти і науки України; Департаменти освіти місцевих органів влади, керівництво ЗЗСО, вчителі, учні	Міністерство освіти і науки України; ректори ЗВО, науково-педагогічні працівники, студенти
За сферою охоплення	Учні на домашньому навчанні; особи інклюзією або медичними показами; учні екстернату; учні на невідконтрольній території та переселенці з ОРДЛО; учні під час карантину	Здобувачі другої вищої освіти; слухачі курсів підвищення кваліфікації; здобувачі з інклюзією або медичними показами; здобувачі, які проходять військову службу, тощо
За спеціалізацією	Всеукраїнська школа онлайн; Онлайн школи; Традиційні школи	«Традиційні» заклади вищої освіти; Відкриті університети; окремі курси для навчання в межах обраної спеціальності
За тривалістю	Повне дистанційне навчання; Освіта елементами дистанційного навчання	Повне дистанційне навчання; Освіта з елементами дистанційного навчання

Джерело: узагальнено за матеріалами [9,10]

Під час дистанційного навчання вчитель має змогу використати обрану модель для реалізації поставленої мети заняття(рис.1.1).

Рис. 1.1. Пропоновані моделі для проведення дистанційного навчання
Джерело: доопрацьовано за [5]

Модель 1. Якщо використовується ця модель, то розподілена класна

кімната (distributed classroom) має наступні характеристики: навчання учнів, що знаходяться в класах і віддалених від нього, іде одночасно за рахунок використання інтерактивних телекомунікаційних технологій. Навчальна структура (школа) і вчитель (навчальна частина) виконують контроль за місцем навчання; на заняттях використовуються синхронні комунікації, тому учні і вчителі знаходяться одночасно (хоча б один раз на тиждень); Наявність використаних місць змінюється від двох (один до одного) до п'яти або більш (один до багатьох). Установка пристроїв, їх складність зростає із зростанням кількості використаних місць; Учбовий заклад має можливість навчати невелику кількість учнів, тож добре, що певна кількість може навчатися в іншому місці.

Модель 2. При використанні цієї моделі - незалежне (кореспондентське) навчання (independent learning) має інші характеристики: тобто не існує занять в класі; так як учні вчать незалежно, використовуючи заздалегідь створений вчителем матеріал відповідно до програми (конспект, підручник); Учніям надається можливість консультиуватись з викладачем а також при необхідності з однокласниками; Зміст курсу представляється відеокасетами, CD, або використовуючи друкарські матеріали; Учні мають можливість переглянути, оцінити матеріал.

Модель 3. Характеристика моделі - Навчання/вивчення з використанням комп'ютерних комунікації (імітація класної кімнати) (opening learning-(-class) в наступному: Презентація, демонстрація змісту курсу здійснюється через надання CD, відеокасет, друкарських матеріалів та створення Веб сторінок. Учніям надається можливість ознайомитися з матеріалом, зробити оцінку, надати коментар, підходячи до цього індивідуально, або колективно в групі; Учні можуть спілкуватися об'єднуючись в спеціально обладнаних класах (або в іншому робочому місці), консультиуючись з вчителем, обговорюють виконані завдання, нові терміни, творчі ситуації, отримують нові знання через розробку проектів, моделювання і розв'язання інших прикладних задач, працюючи в групах та виконуючи лабораторні роботи.

Враховуючи особливості розвитку інформаційних технологій та доступу до світових інформаційних ресурсів, можна сформулювати такі особливості дистанційного навчання закладами загальної середньої освіти (Додаток А)[15]:

- заохочення учнів до творчого підходу в процесі освоєння окремих дисциплін через інтерактивні елементи дистанційного навчання;
- створення умов для підвищення рівня індивідуальної роботи шляхом забезпечення учнів електронними або відео лекціями;
- передача навчальних матеріалів в системі дистанційного навчання через використання засобів електронного зв'язку та телекомунікацій;
- створення навчальних матеріалів для учнів використовуючи корисний досвід іноземних інформаційних ресурсів;
- можливість викладачам проходити за кордоном стажування, підвищення кваліфікації, приймати участь у онлайн - тренінгах, вебінарах;
- в умовах сьогодення іноземні викладачі мають можливість приймати участі в розробці і проведенні дистанційного навчання;
- можливість надання здобувачам освіти електронних або відео лекцій, що збільшує час для індивідуальної роботи.

Узагальнюючи викладений матеріал, маємо констатувати той факт, що перехід від традиційного навчання до дистанційної комп'ютеризованої освіти вимагає нових підходів у викладанні, і тому з'являється необхідність у розробці електронних навчальних комплексів, покликаних узагальнити, систематизувати і наочно представити використовувану в навчальному процесі інформацію.

Дистанційне навчання стає з кожним роком популярнішим, що досягається певними його перевагами: низька вартість, адже користувач платить тільки за знання, які він одержує, у користувача немає необхідності оплачувати дорожні витрати; зручність – користувач має можливість вчитися за зручним, власним графіком, відповідно зі своїми особистими чи професійними потребами; вибір власного темпу навчання - може вибрати власний темп вивчення матеріалу відповідно бажанням і можливостям; надання постійного доступу до навчальних матеріалів, що регулярно оновлюються; проведення

онлайн-тестування знань здобувачів освіти в асинхронному і в синхронному режимах; реалізовувати колективне навчання шляхом проведення дискусій, семінарів, виконання проєктів тощо(Додаток Б).

Але часом знання, що отримують учні, є поверхневими, а заняття не завжди якісні, так як матеріали для засвоєння інколи недоступні або застарілі [26].

Для того, щоб глибше зрозуміти переваги та недоліки дистанційного навчання в закладах середньої освіти, нами було проведено SWOT-аналіз, за допомогою якого визначено сильні та слабкі сторони, можливості та загрози (табл.1.3).

Таблиця 1.3

Показники SWOT-аналізу реалізації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти

Можливості	Загрози
забезпечує неперевершену швидкість оновлення знань, які поступають з світових інформаційних ресурсів; розширює аудиторію викладача, ігноруючи при цьому географічні межі; максимально наближене до спеціальних потреб здобувачів із спеціальними потребами при отриманні ними освіти.	викладач не має можливості бачити реакцію учнів на свої слова і дії; ефективність викладання багато в чому залежить від професійного використання викладачем сучасні технології (як інформаційно-комунікаційні, так і педагогічні); викладач має приділяти набагато більше уваги мотивації учнів; викладач має активніше заохочувати здобувачів освіти шукати свій власний шлях розв'язання проблеми.
Сильні сторони	Слабкі сторони
інтерактивність; індивідуалізація навчання; низька вартість навчання; швидкий зворотний зв'язок про хід і результати навчання; простота обліку роботи здобувачів освіти; контроль навчального процесу з боку здобувача.	необхідність в дорогому устаткуванні. необхідність в спеціальній підготовці розробників дистанційних навчальних курсів. велика тривалість і висока вартість розробки навчання.

Джерело: складено за матеріалами [11,19]

За результатами SWOT-аналізу визначено, що дистанційна освіта перемагає перепони в доступі до дистанційної освіти, залежність від знаходження здобувача тощо. Новітні технології, забезпечення інноваційного

розвитку освіти, що реалізуються шляхом дистанційного формату освіти закладів загальної середньої освіти

Суттєвий інформаційний ресурс, який реалізується у дистанційній освіті закладів загальної середньої освіти новітніми креативними технологіями, забезпечує інноваційний цифровий розвиток сучасної освіти й суспільства в цілому. Але наряду з добутками, існують певні проблеми як технічні, наукові, фінансові тощо.

1.2. Аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на впровадження дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти

Перевагами дистанційної форми навчання для учнів закладів загальної середньої освіти є інтенсивне, сучасне, інноваційне оновлення знань, яке може отримуватися через інформаційні ресурси світу; значне розширення поля діяльності вчителя (незалежно від місцезнаходження всіх суб'єктів навчального процесу); забезпечення індивідуальних потреб інвалідів, інших учнів під час одержання ними освіти; отримання сучасних знань, що сприяють формуванню їхньої професійної орієнтації, оволодінню прийомами та засобами досліджень. Але одночасно при використанні сучасних інформаційних технологій у навчально-виховному процесі в закладах загальної середньої освіти виникає низка проблем, це насамперед: зміст, методи, організаційні форми і засоби навчання та гуманізація освіти. Не завжди дистанційні курси, що розробляються для учнів закладів загальної середньої освіти відповідають сучасним вимогам, а саме інформаційно-змістове наповнення недостатнє, послідовність викладу обмежена, використання лінгвістичних засобів та термінології неповне [8,27,31].

Елементи дистанційного навчання, що впроваджуються в закладах середньої освіти вимагають від учителів проведення освітнього процесу за новітніми інноваційними технологіями, апробацію та впровадження сучасних методик організації освітнього процесу. Сучасними засобами, інструментами

для застосування дистанційного навчання є інформаційно-комп'ютерні технології, які значно розширюють розумові можливості учнів, вчителів, здійснюють кардинальний вплив на зміну та підвищення рівня освіти[37].

Використання в освітньому процесі сучасних інноваційних інформаційно-комп'ютерних технологій підвищує роль вчителя, стимулює до застосування креативних педагогічних методів і прийомів а також актуалізації підходів до проведення уроку. Значними для вчителя є наступні якості: уміння примінити інноваційні методи у користуванні комп'ютером та перевагами, що він надає для активізації процесу навчання учнів, достатній рівень технічної грамотності, підвищення компетентнісного підходу до професійних знань. Учитель повинен оволодіти прийомами та технологіями дистанційного навчання на професійному рівні, стати тьютором для поєднання школи та конкретного учня що дозволяє зробити навчання учня більш ефективним та комфортним.

Як показує світовий досвід діяльності закладів освіти в кризових умовах, зокрема в умовах пандемії COVID-19, неготовність більшості країн світу до переходу на дистанційне навчання з різних причин. Результати досліджень у цьому напрямку дають змогу визначити окремі причини, що обумовили припинення освітнього процесу під час пандемії, а саме [2]: недостатність досвіду застосування альтернативних форм освітнього процесу (дистанційної) в умовах традиційного функціонування через законодавчі норми з обов'язковим відвідуванням школи; відсутність достатньої наявності цифрової інфраструктури та відповідності сучасним вимогам у кризових умовах (у школах, в домашніх умовах); застарілі рішення керівників закладів освіти щодо використання інноваційних технологій в освіті та низький рівень вживання засобів онлайн-навчання серед вчителів та учнів; низький рівень контролю й методики оцінювання знань, навиків, в цілому результатів навчання в дистанційному режимі.

Переваги і недоліки утворюються при виконанні різних видів управлінської діяльності закладів загальної середньої освіти, в тому числі і в зв'язку з переходом на дистанційне навчання[19]. Як ось, позитивом стала

можливість в умовах воєнного стану закінчити навчальний рік не лише школярам в Україні, а й евакуйованим учням за кордоном. При цьому слід відмітити: часові обмеження; контроль за якістю навчання; одночасне засвоєння матеріалу; економія транспортних витрат; фінансова економія за рахунок відсутності орендних платежів; електронне діловодство замість паперового тощо.

До недоліків віднесемо ті, що впливають на якість освіти, а це: недостатність технічних ресурсів, обладнання, обмеженість доступу до Інтернету, застарілі комп'ютери та інша техніка; низький рівень володіння комп'ютерними знаннями вчителів-предметників, відсутність у учнів навичок роботи на дистанційних платформах та інш. Суттєве значення має низька матеріальна вмотивованість вчителів, та відсутність самоорганізації і бажання до навчання з боку учнів[31].

Якість освіти на національному рівні, її забезпечення в кризових умовах, залежить від реалізації комплексних заходів із підтримки інноваційних розробок у сфері освіти, а саме, організаційного, правового та фінансового характеру [5]. Основні чинники, що впливають на якість дистанційної освіти в кризових умовах, це: наявність інформаційно-технологічної інфраструктури та ступінь її розвитку; достатність електронних ресурсів та інструментів; можливість та бажання учнів та вчителів до освоєння сучасних інноваційних та цифрових технологій з метою отримання умінь і навичок.

Аналіз окремих показників у динаміці за 2019– 2022 рр., що впливають на організацію дистанційного навчання та його якість (рис.1.2), показав позитивну тенденцію щодо забезпечення технологічної інфраструктури, що підкреслює правильність акцентів в управлінських рішеннях, прийнятих у кризових умовах. Так, частка шкіл, підключених у 2020 р. до Інтернету за допомогою як ШСД, так і бездротового доступу, збільшилася порівняно з 2019 р. у 1,7 рази, а у 2021 р. відносно 2020 р. – у 1,2 рази. У 2022 р. відповідні показники становили по Україні загалом 17,1 і 7,4 % загальної кількості шкіл[34].

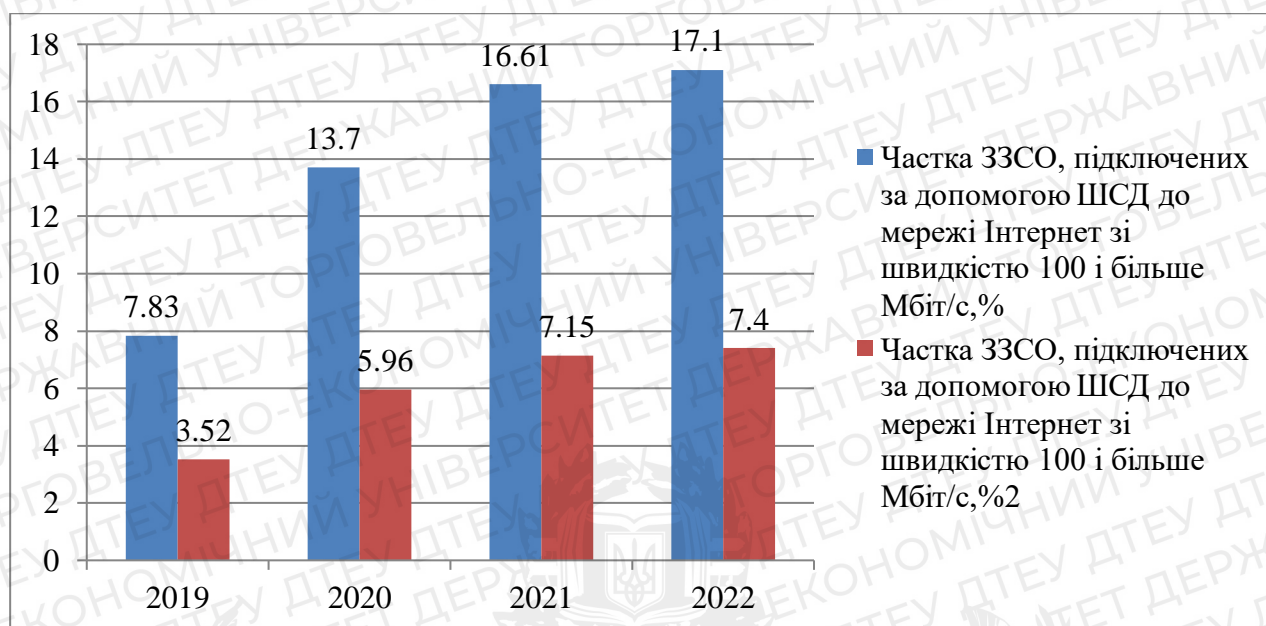

Рис. 1.2. Динаміка забезпеченості ЗЗСО доступом до Інтернету у 2019-2022 рр., %; [34]

За цими показниками протягом вказаного періоду найкраща ситуація спостерігається в Київській області (забезпеченість доступу за допомогою ШСД зростала з 21,55 % у 2019 р. до 32,7 % у 2022 р., за допомогою бездротового доступу – з 10,78 % у 2019 р. до 17,4 % у 2022 р.) та в м. Києві (підключення ЗЗСО до Інтернету за допомогою ШСД за аналізований період збільшилося у 2,3 раза та становить у 2022 р. 38,1 % загальної кількості шкіл, а за допомогою бездротового доступу - з 6,65 % у 2019 р. до 18,2 % у 2022р.) [34].

Але стан забезпеченості учасників освітнього процесу в Україні технічними засобами (рис. 1.3) міг би бути кращим. Протягом 2019–2022 рр. ці показники знизилися.

Найбільша чисельність учнів на один комп'ютер, підключений до мережі Інтернет у ЗЗСО, у розрізі регіонів є в Закарпатській області (25 осіб у 2019 р., 20 осіб у 2020 р. та 23 особи у 2022 р.) і в Рівненській області (у межах 20–22 осіб). За чисельністю педагогічних працівників на один портативний пристрій у критичній зоні традиційно перебувають Івано-Франківська (від 7 осіб у 2019 р. до 5 осіб у 2022 р.) та Закарпатська (6 осіб у 2019 р. і 4 особи у 2022 р.) області.

Результати онлайн-опитування, проведеного ДСЯО[1], визначили, що найпоширеніші форми взаємодії між учасниками освітнього процесу під час дистанційного навчання, на наш погляд, відповідають загальним тенденціям

процесів діджиталізації освітньої галузі в Україні.

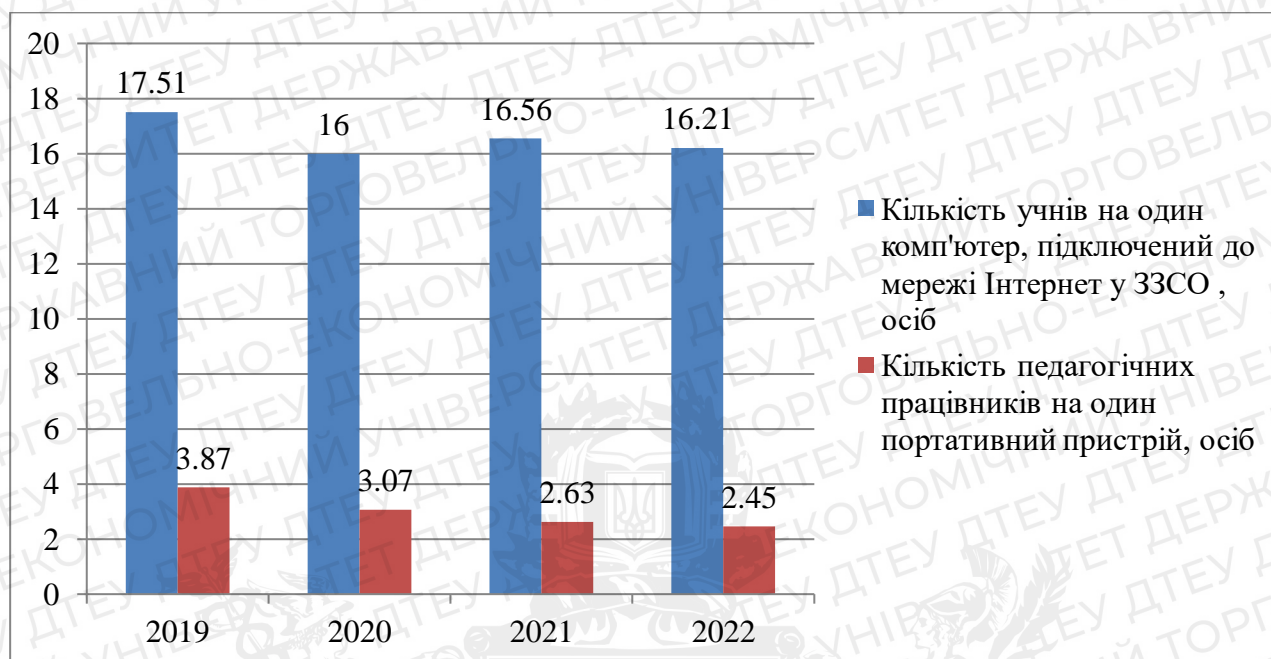

Рис. 1.3. Динаміка забезпечення учасників освітнього процесу ЗЗСО технічними засобами для онлайн-навчання за 2019-2022 рр., осіб; [34]

Необхідними кроками для підвищення якості дистанційного навчання в умовах воєнного стану є подальше вдосконалення освітнього менеджменту в таких напрямках (табл.. 1.4)

Таблиця 1.4

Кроки підвищення якості дистанційного навчання в умовах воєнного стану

№ з/п	Кроки підвищення якості дистанційного навчання в умовах воєнного стану
1	покращення інноваційної інфраструктури в закладах загальної середньої освіти;
2	розширення портфеля сучасних інструментів для навчання й оцінки результатів;
3	посилення цифрової грамотності поміж здобувачів освіти та педагогічних працівників
4	підвищення рівня фінансування закладів загальної середньої освіти, зокрема середньої заробітної плати вчителів як мотиваційного чинника для поліпшення професійного рівня
5	активізація процесів сертифікації педагогічних працівників тощо

Джерело: структуровано автором за [19].

Розвиток дистанційної освіти в Україні на сьогодні не відповідає вимогам інформаційного суспільства, яке прагне інтегруватись у європейську і світову

спільноту. По-перше, Україна відстає від розвинутих країн в застосуванні технологій дистанційного навчання при підготовці, перепідготовці тощо. По-друге, має місце відставання телекомунікаційних мереж передачі даних, які відзначаються недостатньою пропускнуою здатністю, зв'язку та його низькою якістю. По-третє, в Україні відсутня нормативно-правова база, яка б регламентувала і забезпечувала діяльність навчальних закладів у напрямку впровадження дистанційної освіти як рівноцінної форми навчання з очною, заочною та екстернатом[34]. Незважаючи на зазначені проблеми, кількість учнів та слухачів, що здатні і бажають навчатись за дистанційними технологіями, вже зараз досить велика і зростає дуже швидко..

РОЗДІЛ 2

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОСВІТИ ЩОДО РОЗВИТКУ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

2.1. Проблеми забезпечення якісного дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти

Державна політика України істотно сприяє успішній реалізації дистанційного навчання. В Законі України «Про вищу освіту» дистанційне навчання визначено як одну із форм сучасного навчання, разом з очною, заочною та екстернатною. «Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти» [41] та «Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні» регулюють права та обов'язки учасників навчального процесу[22].

Система забезпечення якості освіти в країні тільки починає своє становлення. Це має відношення і до дистанційного навчання. Всі школи повинні сформувати внутрішню систему забезпечення якості, що дасть можливість самостійно визначати і оцінювати рівень власних освітніх і управлінських процесів. Оцінка якості роботи закладу освіти в умовах сьогодення, в умовах військових дій, карантину повинна враховувати особливості дистанційного навчання[34].

Перший локдаун показав масову неготовність шкіл, учнів та учителів до проведення занять в дистанційній формі [8], невідповідність законодавчої бази реаліям, що склалися. Цілком логічно, що у вересні 2020 р. було прийнято «Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти» [41], яке конкретизувало задачі і методи організації дистанційного навчання в школах.

Конкретизовано права і обов'язки навчальних закладів в процесі організації дистанційного навчання в порівнянні з раніше виданими нормативними актами. Запропонована вимога про організацію не менше 30% навчального часу в синхронному режимі, хоча зроблено виключення для учнів,

які з об'єктивних причин не можуть займатися в такому режимі: в цьому випадку школам дозволено використання інших засобів комунікації, доступних для учнів (телефонний, поштовий зв'язок тощо)(Додаток Б). В Положенні зазначено вимоги про дотримання законодавства про освіту, захист персональних даних а також, дотримання санітарних правил і норм для школярів (це і формування розкладу навчальних занять, і рухової активності, вправ для очей, і безперервної тривалості навчальної діяльності з технічними засобами навчання, а також тривалості виконання завдань для самопідготовки у позанавчальний час). Особливої уваги надано обов'язкам батьків щодо сприяння виконанню учнем програми, дбати про фізичне та психічне здоров'я дітей а також дотриманню академічної доброчесності[3].

За нашим дослідженням, процес дистанційного навчання в школах на осінь 2022 р. відбувся таким чином: уроки проходили згідно розкладу, але форма і режим проведення цих уроків визначалися конкретно вчителем. Це міг бути онлайн-урок з запровадженням мультимедійних засобів, або самостійна робота учнів за допомогою матеріалів, які вчитель розробив до конкретного уроку. Результати роботи для оцінювання учні надсилають в електронній формі засобами онлайн-платформи, встановленої в школі (Додаток В). Для контролю виконаних завдань учнів широко застосовуються сервіси онлайн-тестування. В електронних журналах ведеться облік відвідування і успішності учнів із наданням доступу батькам або особам, що їх замінюють[32].

Підсумовуючи переваги дистанційної шкільної освіти, слід наголосити, що сам факт існування цього способу організації освітнього процесу - вже серйозна перевага, оскільки виключає переривання навчання в кризових умовах, що виникли. Таким чином дистанційна освіта дозволяє безперервне навчання в умовах неможливості відвідування школи, чи в умовах карантину, чи учням з особливими потребами.

Підкреслимо, що дистанційне навчання надає можливість перерозподілу навантаження учням більш раціонально, і при планування робочого часу, і в зв'язку з вибором пріоритетних предметів для навчання учнів старшої школи.

Таким чином зменшується психологічне навантаження учнів і з'являється вільний час[33].

Важливо що, учні навчаються самоосвіті, мобільності, відповідальності.

Для відповідності новітнім умовам сучасна людина повина підвищувати свій рівень, постійно знаходитися в процесі отримання нових знань, умінь і навичок, а доступний спосіб, це - онлайн-освіта [36].

Зауважимо, необхідно враховувати, що процес дистанційного навчання носить не тільки особистісний, а й соціально обумовлений характер навчання та має поєднувати попередні знання та створення ситуації успіху.

Підкреслюючи зазначені переваги дистанційного навчання, ми і більшість колег-практиків шкільної освіти, не являємося його прихильниками в порівнянні з традиційним очним навчанням, оскільки з аналізу публікацій з даної проблеми випливає, що недоліків у цієї форми навчання значно більше ніж переваг.

Вважалося, що найбільша перевага дистанційного навчання - самостійність та автономність, яка застосована до учнів з недостатнім рівнем мотивації та самодисципліни, а виявилось, що цей захід призводить до низьких результатів навчання. Значна частина учбового матеріалу учнем опрацьовується самостійно, процес навчання зводиться до виконання письмових завдань і онлайн-тестування. Недостатність зовнішнього контролю суттєво впливає на рівень мотивації учня[50].

Наступним недоліком дистанційного навчання виявляється недостатня дієвість важливого партнерства «Трикутника: учні-вчителі-батьки». Сьогодні батьки змушені приділяти більше уваги навчанню своїх дітей. Обов'язки зовнішнього контролю за процесами навчання дітей повинні виконувати батьки, що спричиняє додаткову напругу в стосунках з дітьми

Серед недоліків необхідно відмітити наявність проблеми в організації виділеного робочого місця учня в домашніх умовах, врахування індивідуальних особливостей учнів та інтересів; доступу до комп'ютера чи гаджетів, особливо за наявності декількох школярів у родині тощо.

Окремим пунктом в Положенні про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти вказано на обов'язок батьків всемірно сприяти навчальній діяльності дітей [41].

Таблиця 2.1

Проблеми забезпечення якісного дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти

№ з/п	Забезпечення якісного дистанційного навчання учнів шкіл	
	Проблеми в забезпеченні якісного дистанційного навчання	Реалізація проблем забезпечення якісного дистанційного навчання
1	Недостатній рівень мотивації та самодисципліни учнів до дистанційного навчання	Стимулювання творчої активності учнів, взаємодія всіх учасників освітнього процесу
2	Обмежена технічна грамотність та недостатня оснащеність учасників освітнього процесу	Аналіз готовності педагогічних працівників і учнів до дистанційного навчання
3	Незадовільна організація виділеного робочого місця учня, доступ до комп'ютера чи гаджета	Вивчення стану забезпеченості і можливостей учнів щодо дистанційного навчання
4	Низький рівень розвитку дидактичного забезпечення вчителя для дистанційної освіти	Самоосвіта та вивчення технологій дистанційного навчання; розробка власних відеоуроків
4	Проблема реалізації практичного компонента навчальних програм	Складання індивідуальних планів роботи та навчальних програм
5	Відсутність об'єктивного і легітимного контролю за самостійністю та якістю виконання учнями різних видів контрольних робіт	Організація моніторингу і контролю дистанційного навчання (анкетування учнів, батьків); онлайн-тестування у відкритій формі; пірінгове оцінювання
6	Відсутність комунікації з батьками. Обмежена участь батьків в навчанні та допомозі дітям в дистанційному навчанні	Проведення онлайн-нарад, семінарів, вебінарів, консультацій, відеоконференцій вчителів та батьків. Створення ефективного «трикутника партнерства»: учні-вчителі-батьки
7	Проблема збереження здоров'я учня (робота за комп'ютером, навантаження на зір)	Формування розкладу навчальних занять, рухової активності (фізкультхвилинок), вправ для очей
8	Втрата учнями соціальних навичок, вміння спілкуватися наживо, обмеження в виховній роботі	Створення середовища спілкування між учасниками освітнього процесу (вчителі - батьки, вчителі - учні, адміністрація - вчителі - учні - батьки тощо)

Джерело: створено за аналізом дистанційного навчання в закладах середньої освіти

Запровадження дистанційної форми навчання в закладах загальної середньої освіти висвітило суттєву технічну неготовність до такої форми. Заклади освіти в своїй більшості підключені до високошвидкісного інтернету, але в деяких сільських школах, вчителі змушені використовувати власні

комп'ютери чи гаджети. В інфраструктурі сільських шкіл проводиться підключення швидкісного інтернету та необхідного досить вартісного обладнання для такого доступу [25]. Не всі учні були стовідсотково забезпечені засобами доступу до мережі інтернет, навіть мобільні телефони не у всіх наявності. Зараз батьки вимушені підключитися до вирішення цих питань і долучитися до організації дистанційного навчання своїх дітей.

Підводячи підсумки, можемо зробити висновки: проведення дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти на сьогоднішній день можна розглядати лише як спосіб безперервного навчального процесу в умовах карантину, військових дій, оскільки на ефективність його застосування впливає велика кількість факторів - технічна грамотність вчителя та оснащеність процесу викладання; рівень розвитку дидактичного забезпечення інтерактивними формами навчання; об'єктивне оцінювання навчальних результатів, мотивація учнів, вирішення багатьох проблем соціалізації учнів.

Процес оцінки якості дистанційного навчання знаходиться в стадії дослідження, становлення на різних рівнях освітнього менеджменту.

2.2. Розроблення заходів удосконалення дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти

Представники світової спільноти та провідних міжнародних інституцій здивовані «українським освітнім феноменом», оскільки в умовах воєнного стану Україні вдалося не лише продовжити освітній процес, а й підготуватися та розпочати новий навчальний 2022-2023 рік[34].

Щоб запобігти ризики і зменшити негативні впливи при запровадженні нових форм та методів, отримання якісної освіти у закладах загальної середньої освіти в умовах дистанційного навчання необхідно детально спланувати роботу закладу в цілому та діяльності кожного вчителя зокрема[2].

Виявлені та проаналізовані наявні недоліки і проблеми у реалізації дистанційного для учнів різних вікових категорій - перший крок до створення

дієвої системи освіти, здатної подолати сучасні непередбачувані проблеми.

Для ефективності організації дистанційного навчання важливим є розроблення заходів удосконалення дистанційного навчання, які для зручності узагальнено в блоки (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Заходи з удосконалення дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти

Систематизація заходів	Заходи з удосконалення дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти
<p>БЛОК 1 Організація освітнього процесу та розподіл повноважень, сфери діяльності й відповідальності організаторів</p>	<ul style="list-style-type: none"> • аналіз і використання нормативно-правової бази з організації дистанційного навчання; • аналіз готовності вчителів і учнів до дистанційного навчання; • затвердження режиму роботи педагогічних працівників в умовах дистанційного навчання, розробка й інформування щодо порядку контролю, обліку робочого часу та ведення необхідної документації; • проведення онлайн-нарад, семінарів, вебінарів, консультацій, відеоконференцій з педагогічними працівниками і батьками; • забезпечення психологічної підтримки учнів, різних форм зв'язку з батьками, організація консультаційних пунктів тощо; • надання методичної і психологічної допомоги педагогам, організація наставництва; • доручення щодо вивчення стану забезпеченості та наявності умов для дистанційного навчання в учнів закладу освіти та вчителів (у разі необхідності надати в користування педагогам комп'ютерну техніку школи); • моніторинг дистанційних платформ і цифрових сервісів та затвердження переліку тих, які найбільше підходять учням і вчителям для дистанційного навчання з урахуванням особливостей освітнього процесу закладу освіти; • забезпечення електронного документообігу, функціонування і оновлення вебсайту закладу загальної середньої освіти; • поширення досвіду педагогічних працівників на сайті закладу освіти та інших освітніх інформаційних ресурсах
<p>БЛОК 2 Використання електронного інформаційно-освітнього середовища</p>	<ul style="list-style-type: none"> • використання сайту школи для інформування щодо організації дистанційного освітнього процесу (нормативно-правова база щодо академічної доброчесності, рішення педради, розклад уроків, методичні рекомендації, інструкції щодо роботи з цифровими інструментами, графіки консультацій тощо); • навчально-методичний супровід дистанційного навчання (доступ до освітніх ресурсів, посилання на навчально-методичні комплекси, відеоуроки, цифрові бібліотеки, медіатеку школи, дистанційні курси, рекомендації до виконання домашніх завдань, критерії оцінювання тощо); • створення середовища спілкування між учасниками освітнього процесу (вчителі - батьки, вчителі - учні, професійні мережі вчителів, адміністрація - вчителі - учні - батьки та ін.); • забезпечення електронного документообігу; • ведення консультацій між учасниками освітнього процесу (надання психологічної підтримки, методичних рекомендацій використання цифрових інструментів тощо); • збереження результатів співпраці учнів (е-портфоліо, проекти, кейси, результати групової роботи); • організація моніторингу і контролю дистанційного навчання (анкетування учнів, батьків, вчителів); • створення е-середовища обміну досвідом, навчання і професійного розвитку вчителів; • індивідуалізація освітнього процесу (учні з особливими потребами, обдаровані учні та ін.)

<p>БЛОК 3 Ефективність організації дистанційного навчання та підвищення творчості учнів</p>	<p>Розкривати нову тему, давати нові знання, провокувати думки можна також, використовуючи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • тематичний контент Youtube (тематичне відео, короткі ролики, фільми-екранізації, освітні канали, фільми BBC або National Geographic та ін.) • інфографіку; • аудіо-книги або підкасти, інтерв'ю з цікавими людьми; • youtube-канали викладачів-предметників; • Для організації дистанційного та індивідуального навчання в закладах освіти можна також використовувати наступні веб-технології та програмні засоби. <ul style="list-style-type: none"> • Платформа Moodle – безкоштовна платформа з широкими можливостями кастомізації. Встановлюється тільки на свій сервер. • Платформа Google Classroom – це інструмент, що пов'язує Google Docs, Google Drive і Gmail, допомагає створювати і впорядковувати завдання, виставляти оцінки, коментувати і організовувати ефективне спілкування з учнями в режимі реального часу або в режимі дистанційного навчання. Завдяки платформі Classroom можна організувати проектну роботу, перевернуте навчання, дистанційне навчання. <ul style="list-style-type: none"> • Веб-додаток Edmodo – освітній сайт, який являє собою усічену соціальну мережу за типом Facebook, яка дозволяє спілкуватися вчителям та учням, об'єднавшись навколо процесу навчання у школі. • Платформа LearningApps.org – онлайн-сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи. Він є конструктором для розробки різноманітних завдань з різних предметних галузей для використання і на уроках, і позаурочний час, і для малечі, і для старшокласників. Крім того, Learningapps.org надає можливість дистанційного навчання кожному вчителю, адже дозволяє створити набір класів у власному акаунті, ввести дані про учнів, їх профілі, задати пароль для входу та викладати вправи для виконання. • Платформа Learning.ua – містить онлайн тести, інтерактивні завдання з математики, української мови. • Платформа Stepik – безкоштовна освітня платформа та конструктор відкритих онлайн-курсів та уроків. • Хмарні сервіси (Office365, Google) для спільної роботи учнів та вчителя
<p>БЛОК 4 Створення сучасного партнерства «Вчителі- учні-батьки»</p>	<p>Заходами серед форм співпраці учнів, учителів і батьків у закладах загальної середньої освіти можуть бути такі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • організація робочого часу, засобів навчання та синхронізація зусиль; • пасивна участь батьків під час взаємодії учня та вчителя за взаємною згодою (для тих учнів, які потребують допомоги чи індивідуальної роботи); відмова від такої участі під час взаємодії учня й класу (групи); • можливість індивідуальних (чи за участі батьків) відеоконсультацій за потреби; • графік взаємодії: проведення раз на тиждень класних годин, віртуальних консультацій, обговорень за участю батьків (в ефірі вчитель, слово учням та батькам за потреби з ключових питань, основне спілкування в чаті); • спілкування батьків і вчителів про успішність учнів за домовленістю; • налагодження постійної співпраці учнів між собою за дистанційної форми, завдання для всіх, проєкти та творчі роботи (робота в спільному документі, груповому чаті), презентація результатів такої співпраці для вчителів і батьків на відеоконференції; • створення індивідуальної освітньої та виховної траєкторії учня з залученням до взаємодії батьків, регулярна комунікація; • зворотний зв'язок: постійний чат, із якого виокремлюються актуальні питання та проблеми, винесення їх на обговорення.

Джерело: створено за аналізом дистанційного навчання в закладах середньої освіти

До закладів загальної середньої освіти зараз вступають абсолютно нові за типом мислення учні, які адаптовані до віртуальної реальності, діти, що ніколи не жили без інтернету.

До найважливіших перспектив розвитку дистанційної освіти в Україні належать:

реалізація Національної стратегії розвитку освіти в Україні щодо здобуття освіти за дистанційною формою навчання;

розширення кількості пропозицій, за якими можна отримати освітній ступінь через дистанційну освіту;

розвиток інформаційної інфраструктури закладів загальної середньої освіти,

підвищення рівня культури викладачів за рахунок безкоштовних курсів у закладах загальної середньої освіти та інститутах підвищення кваліфікації.

Реалізацію вище наведених перспектив розвитку дистанційної освіти неможливо уявити без визначення його основних детермінант, тобто тих факторів, вплив яких, у кінцевому підсумку, забезпечує найбільш відчутну за силою свого прояву рефлексію відповідної системи.

ВИСНОВКИ

Отже, згідно з вищевикладеною інформацією, можна зробити такі висновки:

1) Надана характеристика сучасного стану та тенденціям розвитку дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти в Україні. Українською системою закладів загальної середньої освіти передбачено наявність різних форм навчання, що робить освіту доступною для всіх. Кожна з цих форм має особливості організації освітнього процесу, організація дистанційної освіти напряму пов'язана із сучасними технологічними досягненнями. Основою дистанційного навчання є робота з комп'ютером чи ноутбуком, що відкриває досить широкі можливості для здобувачів освіти. Дистанційне навчання мало місце у деяких закладах загальної середньої освіти як доповнення до очної форми. В освітньому просторі є також заклади загальної середньої освіти, у яких дистанційна освіта є основною формою організації навчання. Епідемія COVID-19 та військові дії стали причиною зміни звичного очного формату навчання на дистанційний.

2) Здійснено аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на впровадження дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти. В результаті аналізу зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на впровадження дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти визначено, що запровадження сучасних інформаційних технологій у навчально-виховний процес в закладах загальної середньої освіти породжує низку проблем, які стосуються змісту, методів, організаційних форм і засобів навчання, гуманітаризації та гуманізації освіти. Дистанційні курси, що розробляються для учнів закладів загальної середньої освіти, їхнє інформаційно-змістове наповнення, послідовність викладу, використання лінгвістичних засобів та термінології лише частково відповідають сучасним вимогам.

3) Зазначені проблеми щодо забезпечення якісного дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти. Зокрема, ключовими чинниками впливу на якість дистанційної освіти в сучасних умовах є: ступінь

розвитку інформаційно-технологічної інфраструктури в закладах освіти; наявність електронних ресурсів та інструментів; здатність учнів і педагогічних працівників до освоєння нових цифрових технологій. Визначені проблеми забезпечення якісного дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти, як ось, перехід до дистанційної форми навчання виявив часткову технічну неготовність до такої форми як з боку школярів, так і з боку навчальних закладів. Це також і організація виділеного робочого місця (дуже часто під час конференцій в кадрі з'являються батьки, інші члени сім'ї, які відволікають учня чи вимагають його уваги), доступ до комп'ютера чи гаджетів, особливо за наявності декількох школярів у родині тощо. Бесіди, опитування серед учнів та батьків виявило як позитивні, так і негативні тенденції в їхньому ставленні до дистанційного навчання.

4) Розроблені заходи удосконалення дистанційного навчання у закладах середньої освіти. Для ефективності організації дистанційного навчання важливим є розроблення заходів з удосконалення дистанційного навчання, розподіл повноважень, сфери діяльності й відповідальності організаторів. Засоби досягнення окресленого: поєднання очної та дистанційної форм здобуття освіти (змішане навчання); залучення до освітнього процесу нових форм співпраці вчителя з учнями та нових форматів завдань; формування в учнів компетентностей, необхідних для подальшого вибору професії, самореалізації та взаємодії із суспільством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична довідка щодо організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти в умовах карантину. К.: Державна служба якості освіти України. URL: <https://old.sqe.gov.ua/index.php/en/hovyny/1217-rezultaty-opytuvannia-shchodo-dystantsiinoho-navchannia-v-zakladakh-zahalnoi-serednoi-osvity>
2. Бондар М. Дистанційне навчання у школах: плюси і мінуси. URL : https://education.24tv.ua/varto-shkolah-zaprovaditi-distantsiyne-navchannya-novini-ukrayini_n1375223 (дата звернення: 27.03.2023).
3. Віролайнен О.В. Дистанційне навчання в закладах загальної середньої освіти як наукова проблема. Вісник післядипломної освіти. Педагогічні науки. 2019. Вип. 8(37). С. 58-62.
4. Використання системи комп'ютерного моделювання в умовах дистанційного навчання: збірник матеріалів / за заг. ред. С. Г. Литвинової., О.М. Соколюк. Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2020. 195 с.
5. Воротникова І. П. Моделі використання елементів дистанційного навчання в школі. Інформаційні технології і засоби навчання. 2017. Том 60, № 4. С.58-74. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1763/1225> (дата звернення: 26.03.2023).
6. Воротникова І.П., Якубов С.В. Упровадження дистанційних технологій у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів: навч.-метод. посіб. К.: Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. 140 с.
7. Викладання навчальних предметів в умовах воєнного стану: рекомендації ДСЯО. Ц: <https://sqe.gov.ua/yak-organizuvati-vikladannya-navchaln/>.
8. Гуржій А. М., Карташова Л. А., Лапінський В. В. Інформатизація загальної середньої освіти в Україні : тези XIII междунар. науч. конф. «Modern Achivements of Science and Education», Хмельницький, 2018, С. 8–13
9. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. Порадник. З досвіду роботи освітян міста Києва : навч.-метод. посіб. [Електронний ресурс]

/ Упоряд. : Воротникова І. П., Чайковська Н. В. - Київ : Ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. - 456 с. Режим доступу : <https://cutt.ly/5lgnFYe>

10. Дистанційне та змішане навчання в школі. Путівник [Електронний ресурс] / Упоряд. Воротникова І. П. - К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 2020.- 48 с. - Режим доступу : <https://cutt.ly/0lgmRIId>

11. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи: Порадник П. З досвіду роботи освітян міста Києва: навч.-метод. посіб. / упоряд.: С. В. Івашнюва, Н. М. Дика, К. О. Линьов, О. В. Хмелева-Токарева, І. П. Воротникова ; за заг. ред. М. Ф. Войцехівського, С. В. Івашнювої, О. Г. Фіданян ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2021. 420с.

12. Дистанційне навчання в умовах карантину: досвід та перспективи. Аналітико-методичні матеріали / кол. автор; за загальною редакцією О.М. Топузова ; укл. М.В. Головка. Київ : Педагогічна думка, 2021. - 192 с. : <http://doi.org/10.32405/978-966-644-596-7-2021-192>

13. Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності : методичні рекомендації / за ред. І. В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОПШО, 2021. 198 с.

14. Дистанційне навчання студентів: теорія і практика [Електронний збірник]: науково-методичні праці Херсонського державного університету / відп. ред. С.А. Омельчук. – Херсон : ХДУ, 2020. – 78 с.

15. Дистанційні платформи для навчання, саморозвитку та отримання допомоги й перевіреної інформації. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/distancijni-platformi-dlya-navchannya-samorozvitku-ta-otrimannya-dopomogi-j-perevirenoyi-informaciyi>

16. Дистанційне навчання – це сучасно. URL: <http://mon.gov.ua/ua/comments/17415-distantsiyne-navchannya--tse-suchasno.-gazeta-osvita-ukrayini--24-vid-17.06.2013>. (дата звернення : 24.03.2023)

17. Дистанційне навчання в 3-4 класах: інструкції, приклади уроків та комунікації з батьками URL: <https://nus.org.ua/articles/dystantsijne-navchannya-v-3-4-klasi-instruktsiyi-pryklady-urokiv-ta-komunikatsiyi-z-batkamy/>

18. Деякі питання організації дистанційного навчання : наказ МОН України від 08.09.2020 р. № 1115. Законодавство України : офіц. вебпортал / Верхов. Рада України. Київ, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0941-20> (дата звернення: 20.03.2023).

19. Довбенко С.Ю. Реалізація дистанційної форми навчання в умовах війни з досвіду шкіл України. Інноваційна педагогіка. Випуск 52. 2022. С.108-111.

20. Кухаренко В. М., Бондаренко В. В. Екстрене дистанційне навчання в Україні : монографія. Харків : Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. 409 с.

21. Косянчук І. Які недоліки має дистанційне навчання? *Погляд: інформаційна агенція* : веб-сайт. URL: <https://www.poglyad.tv/yaki-nedoliky-maye-dystantsijne-navchannya> (дата звернення: 27.03.2023).

22. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. URL : <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>.

23. Концепція діяльності з надання освітньої послуги у сфері загальної середньої освіти (надання базової загальної середньої освіти, надання повної загальної середньої освіти) приватного навчального закладу «Центр освіти Оптима». URL: <https://optima.school> (дата звернення: 28.03.2023).

24. Калініна Л. М., Китайцев О. М., Косик В. М., Лапінський В. В., Мельник О. М. Інформатизація освіти і зародження нового освітнього середовища як основи нової української школи. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2017. № 4. С. 3–8.

25. Лапінський В. В. Формування змісту навчання мережних сервісів Інтернет у закладах загальної середньої освіти – сучасне бачення. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2018. № 1. С. 40–46.

26. Мальований Ю.І. Дистанційне навчання: реалії і перспективи. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2020. № 2 (1).

27. Мартинець А. М., Тимків С.В. Технології дистанційного навчання і урок літератури : виклики та досягнення. Івано-Франківськ, 2021. 45с. Електронне видання на CD-ROM.

28.Муковіз О.П. Основи дистанційного навчання у початковій освіті : [навчально-методичний посібник]. Умань: Візаві, 2018. 128 с.

29.Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, затверджена Указом Президента України від 25.06.2013 № 344. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/344/2013>

30.Наказ МОН України від 28.03.2022 № 274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні». Ц: <http://surl.li/bznht>.

31.Олійник Л. М. Засоби та інструментарій дистанційного навчання в початковій школі : навчально-методичний посібник. - Миколаїв : ОППО, 2021. - 40 с.

32.Організація дистанційного навчання в закладах освіти міста Житомира. Практичний poradnik / Укладачі:Мяновська Т.М., методисти НМЦ.- Житомир:НМЦ департаменту освіти, 2021.126с.

33.Організація дистанційного навчання в школі: метод. рек. / упоряд.: І. Коберник, З. Звinyaцьківська ; МОН України. Київ, 2020. 71 с.URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodic_hni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf (дата звернення: 28.03.2023).

34.Освіта України в умовах воєнного стану: інформ.-аналіт. зб. К.: ДНУ «Інститут освітньої аналітики». 2022. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/education-of-ukraine_2022.pdf.

35..Охотник Г. Теоретичні основи щодо організації дистанційного навчання в школі. ШБ: <https://www.google.com/url> (дата звернення: 18. 02. 2023)

36.Панасенко І. В. Дистанційне навчання в Україні: аналіз загроз і викликів БІЗНЕСІНФОРМ № 6 '2021 С.78-83

37.Проблеми і перспективи розвитку освіти. Організація дистанційної освіти у загальноосвітній та вищій школі: Збірник статей Всеукраїнської наукової конференції 15-16 січня 2016 року. - Дніпропетровськ: Global Nauka, 2016. - 200 с.

38. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VTTT. Законодавство України : офіц. вебпортал / Верхов. Рада України. Київ, 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 30.03.2023).

39. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. Дата оновлення: 01.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>. (дата Закон України «Про освіту» від 05.09.2017. [Електрон. ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

40. Про внесення зміни до розділу X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про повну загальну середню освіту» щодо врегулювання окремих питань освітньої діяльності в умовах воєнного стану : Закон України від № 2315-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/2315-20#Text>.

41. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : Наказ МОН України від 25.04. 2013 р. № 466. Законодавство України : офіц. вебпортал / Верхов. Рада України. Київ, 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0703-13> (дата звернення: 02.03.2023).

42. Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні : наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2022 № 274. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0274729-22#Text>.

43. Світовий досвід розвитку дистанційних форм освіти у вітчизняному контексті : аналітична записка. URL: <https://old2.niss.gov.ua/articles/1693/>

44. Сидорова Н., Доценко Ю., Думанська В., Калінін О. Переваги та недоліки дистанційного вивчення графічних дисциплін в умовах карантину. *Інноваційна педагогіка* : науковий журнал. Вип. 30. Том 1. Видавничий дім Гельветика, 2020. С. 142-146.

45. Синхронне й асинхронне дистанційне навчання: веб-сайт. URL: <https://osvita.ua/school/method/78950/> (дата звернення: 26. 02. 2023)

46. Спітковська К.В. Підготовка закладу освіти до організації дистанційного навчання. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи :Порадник. З досвіду роботи освітян міста Києва : навчально-

методичний посібник / упоряд. : І.П. Воротникова, Н.В. Чайковська. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. С. 52-57. URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2020/8/19/90.pdf> (дата звернення: 03.03.2023).

47.Ткачук Г. В. Практично-технічна підготовка майбутніх учителів інформатики в умовах змішаного навчання : монографія. Умань : Видавець «Сочінський М. М.», 2018. 318 с.

48.Фіданян О.Г. Моделі реалізації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти Вчені записки Університету «КРОК» №3 (59), 2020 С.74-81.

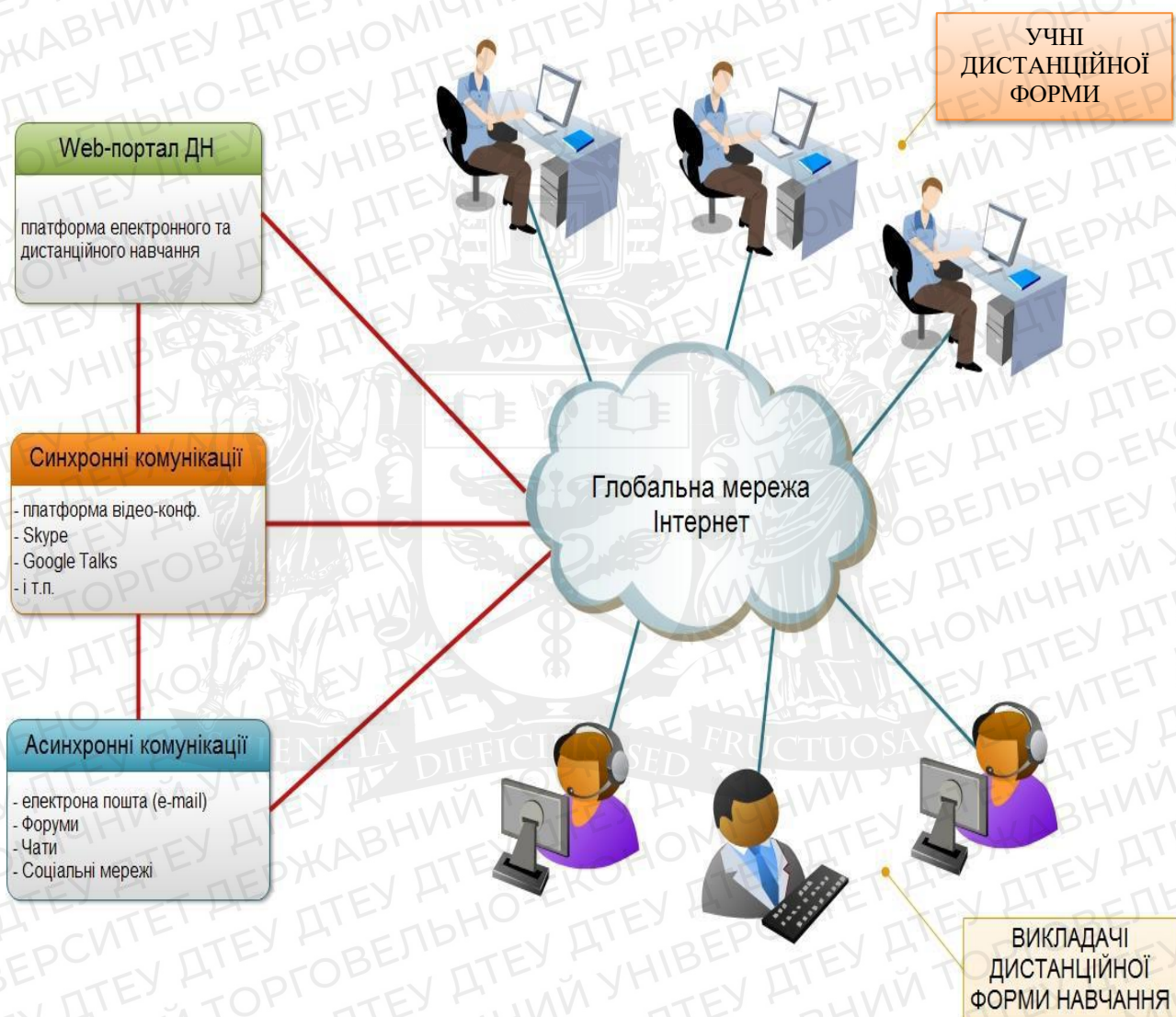
49.Хміль О.В., Каськова Л.Ф., Хміль Д.О. Новікова С.Ч., Янко Н.В. Напрями впровадження сучасних інноваційних технологій в умовах дистанційного навчання. URL:<http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789>

50.Чемериський Р. Дистанційна освіта в Україні: реальність, яка хвилює. URL: <https://i-school.kiev.ua/distancijna-osvita-realnist-yaka-xvilyuye/>

ДОДАТКИ

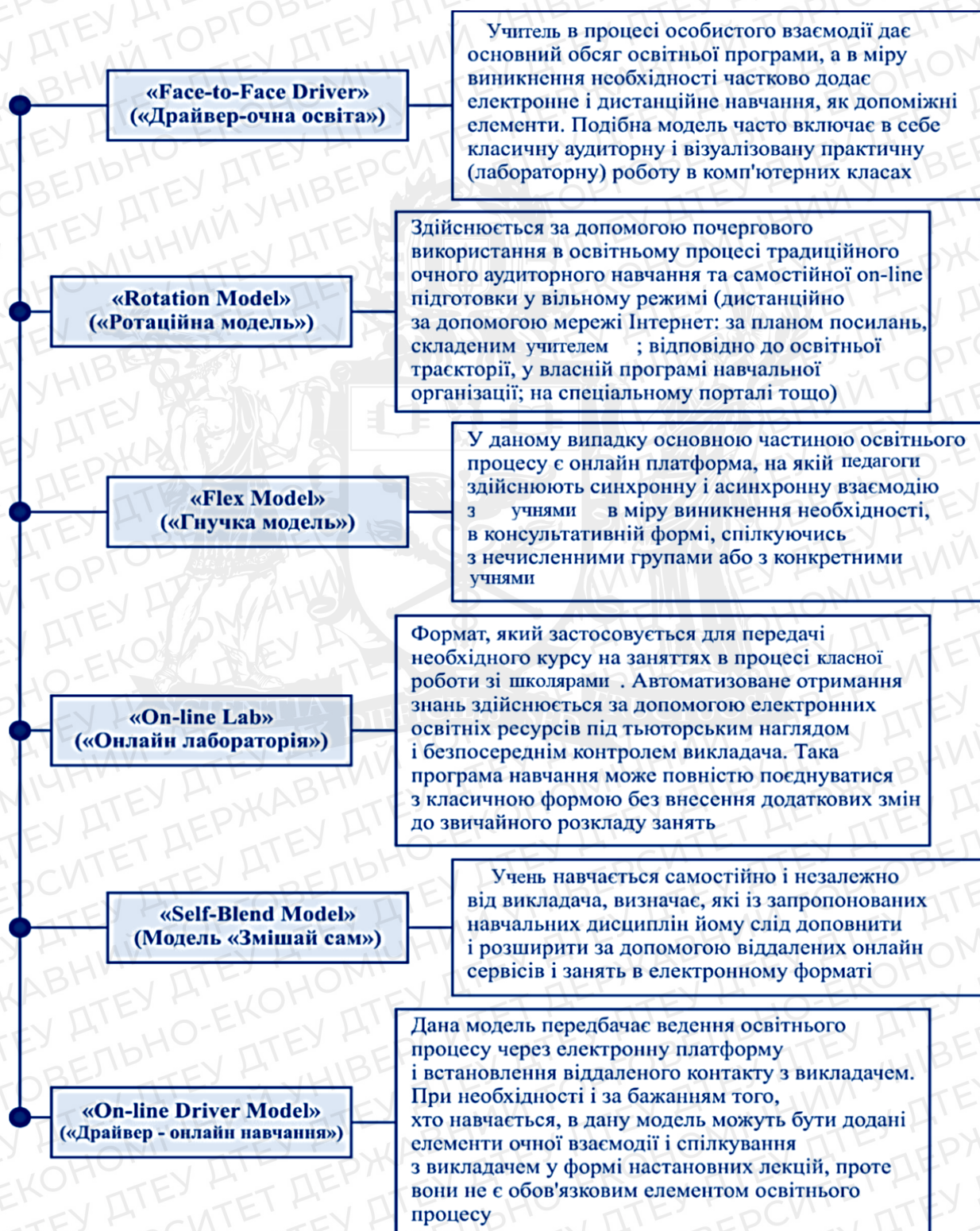

Схема дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти

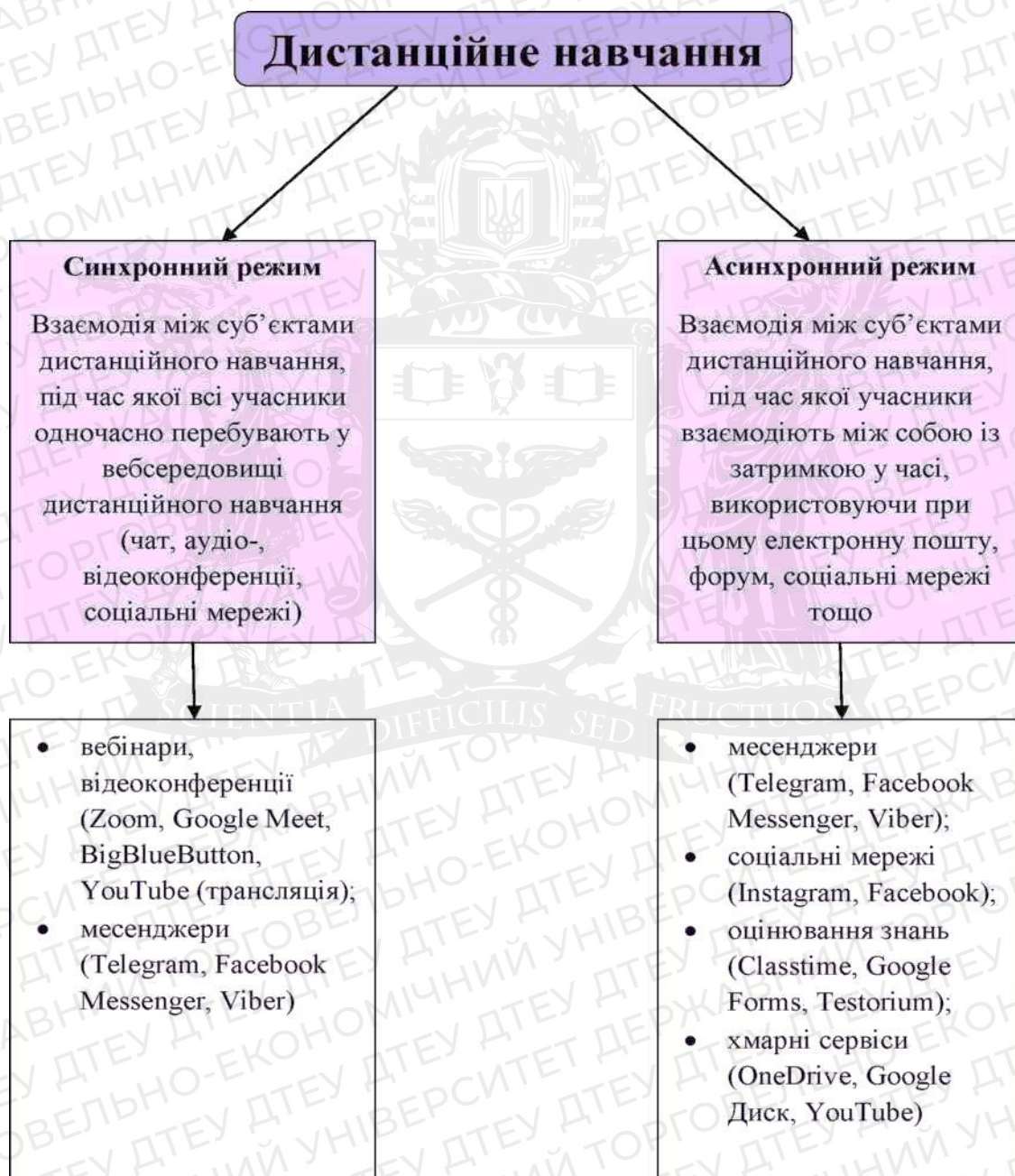

ДОДАТОК Б

Форми організації роботи учнів під час дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти

ДОДАТОК В

Режими дистанційного навчання та засоби їх організації у закладах загальної середньої освіти

АНОТАЦІЯ

Тарасенко М.С.: «Впровадження дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти» Випускна кваліфікаційна робота на здобуття ступеня бакалавра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» освітньою програмою «Публічне управління та адміністрування». Державний торговельно-економічний університет, 2023.

У випускній кваліфікаційній роботі на основі дослідження та даних МОН проаналізовано сучасний стан та тенденції розвитку дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти в Україні. Визначено проблеми державного регулювання дистанційним навчанням закладів в Україні, здійснено аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на впровадження дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти. Висвітлені проблеми забезпечення якісного дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти та розроблені заходи удосконалення дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: дистанційна освіта, закладах загальної середньої освіти державне регулювання, проблеми, заходи.

SUMMARY

Tarassenko M.S.: "Implementation of distance learning in institutions of general secondary education" Graduation qualification work for obtaining a bachelor's degree in the specialty 281 "Public management and administration" educational program "Public management and administration". State University of Trade and Economics, 2023.

In the final qualification paper, based on the research and data of the Ministry of Education and Culture, the current state and trends in the development of distance learning in general secondary education institutions in Ukraine were analyzed. The problems of state regulation of distance learning institutions in Ukraine were identified, and an analysis of external and internal factors influencing the implementation of distance learning in institutions of general secondary education was carried out. Problems of ensuring high-quality distance learning in institutions of general secondary education are highlighted and measures to improve distance learning in institutions of general secondary education are developed.

Key words: distance education, state regulation of institutions of general secondary education, problems, measures.

Згода

Я, Пуржанко Марина Серіївна

цим засвідчую, що є автором випускної кваліфікаційної роботи на тему:
“Впровадження дистанційного надання урядом середньої освіти”
несу повну відповідальність за достовірність, точність та повноту поданої у
роботі інформації, жодна частина роботи не була скопійована, за винятком
випадків, коли робиться належне підтвердження в присвоєнні. Я підтверджую,
що у роботі не міститься державної таємниці або інформації для службового
користування.

Цим засвідчую, що жодна частина цієї роботи не була опублікована мною
раніше.

Я даю дозвіл на те, що моя робота буде направлена в інституційний
депозитарій Державного торговельно-економічного університету і збережена в
базі даних для майбутньої перевірки плагіату.

«24» 04 2023 року

М.С.
Підпис

(Пуржанко М.С.)
Прізвище, ініціали

Завідувачу кафедри публічного
управління та адміністрування
Новіковій Н.Л.

Заява

Я, Парасенко Маріна Сергіївна

(ПІБ), повідомляю, що за результатами проведення самостійної перевірки з використанням програмно-технічних засобів у наданій випускній кваліфікаційній роботі на тему: «Виробництво дистанційного навчання у зручну форму середньої освіти» не міститься елементів академічного плагіату. У випадках використання прямих записок з друкованих та електронних джерел, вказані відповідні посилання.

Робота для перевірки надається у друкованому та електронному варіантах. Електронна версія моєї роботи ідентична з друкованою.

«06.04» 2023 року

 (підпис)

РЕЦЕНЗІЯ

на випускню кваліфікаційну роботу
Тарасенко Марини Сергіївни
на тему: **«Впровадження дистанційного навчання у закладах загальної
середньої освіти»,**

виконану на здобуття ОС «Бакалавр»
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»
у Державному торговельно-економічному університеті

Випускна кваліфікаційна робота, яку подано на рецензування, виконана відповідно до мети та завдань, поставлених у роботі. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та пропозицій, а також списку використаних джерел.

Актуальність теми випускної кваліфікаційної роботи полягає у тому, що виникає необхідність удосконалення методичних підходів до провадження освітнього процесу на основі дистанційної форми навчання. Визначено та теоретично обгрунтовано методичні рекомендації щодо впровадження дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти.

Матеріал у випускній кваліфікаційній роботі викладається послідовно та з дотриманням логіки. Авторка достатньо мірою обгрунтувала вибір предмету, об'єкту та мети дослідження. Зміст випускної кваліфікаційної роботи свідчить, що автором опрацьовано значну кількість джерел. Робота ілюстрована рисунками і таблицями.

У цілому випускна кваліфікаційна робота Тарасенко Марини Сергіївни заслуговує позитивної оцінки та може бути рекомендованою до захисту.

**В. о. завідувача кафедри економічної теорії та
конкурентної політики Державного
торговельно-економічного університету,
доктор економічних наук, професор**

 Юрій УМАНЦІВ